

УДК 349.42:316.42

Н. Мартинова,

аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Сільський туризм в останні роки є найпоширенішим видом туризму в усьому світі. Але у багатьох країнах він поширюється неоднаково і внаслідок цього має різні поняття: агротуризм, господарський туризм, фермерський або (сільський) туризм. Сільський туризм, або агротуризм, особливо популярний в США і країнах Західної Європи. Пріоритетність започаткування сільського туризму приписують собі Франція та Швейцарія. Масового розвитку набув з другої половини ХХ ст. Саме тоді у США і Великобританії поширюється концепція «Bed & Breakfast» – тимчасове проживання в порожніх кімнатах будинків, незалежно від місця їхнього розташування. На початку ХХІ ст. індустрія сільського туризму визнається експертами ВТО як суттєвий, найбільш динамічно зростаючий сектор світового туристичного господарства.

Актуальність правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлена нагальною необхідністю розв'язання існуючих проблем сучасного села, головними з яких є різке зменшення кількості населення, зростання безробіття, масова міграція сільського люду.

Стаття ставить за мету обґрунтувати значення правового забезпечення сільського зеленого туризму в контексті сталого розвитку сільських територій.

Світова практика та наукові дослідження цього феномена свідчать, що сільський туризм здатний забезпечити економічну та демографічну стабільність у сільській місцевості, сприяти вирішенню соціально-економічних про-

блем села, стати вагомим фактором перспективного розвитку сільських територій. Щодо Європи, варто відзначити вагому державну підтримку програм залучення сільських громад до зеленого й агротуризму. Європейський Союз вбачає в сільському туризмі основний важіль підйому своїх сільських територій. За підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі. Експерти стверджують, що майже 10% приватного житла в селах України (а це 6,3 млн. житлових будинків) потенційно можуть використовуватися для прийому туристів, в той час як в селах частка незайнятого або частково зайнятого працездатного населення становить майже 90%, і у приватних особистих селянських господарствах виробляється 2/3 готової до реалізації сільгосппродукції [1].

Особливо важливим фактором розвитку та стабільності сільський туризм є для сільських депресивних регіонів України, особливо тих, де нерационально та неможливо розвивати сільське господарство або інші види діяльності, наприклад, в гірській місцевості Карпат та Криму. До того ж, розвиток сільського туризму не потребує надто великих капіталовкладень, змусить сільські громади приділяти більше уваги благоустрою сіл, реформуванню транспортної інфраструктури, відновленню роботи місцевих закладів культури, забезпеченню екологічної чистоти довкілля тощо. Тим паче, що держава про-

голошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і голосить, що створює умови для туристичної діяльності. Україна має винятково сприятливі умови для розвитку сільського туризму. Найактивнішими регіонами, що розвивають зелений туризм на своїй території, вважається Закарпатський, Івано-Франківський, Вінницький, Київський, Львівський, Полтавський і Кримський. Найменш розвинений сільський зелений туризм у Східній Україні.

У ряді розвинених західноєвропейських країн заняття сільським туризмом заохочується на національному рівні і розглядається як невід'ємна складова програми комплексного соціально-економічного розвитку села. У багатьох країнах розвиток цього виду туризму став головним напрямом охорони і відтворення національних сільських ландшафтів (Швейцарія, Нідерланди, Італія). Законодавством Угорщини сільський зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства, формуються відповідні пільгові податкові інструменти, у Румунії інтереси власників агроосель представляє ANTREC – Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму, Польське законодавство чітко розмежовує основні поняття та принципи ведення сільського зеленого туризму від інших видів туристичних послуг, що надаються у сільській місцевості, у Республіці Білорусь прийнятий свій термін, що визначає сільський туризм, – «агроекотуризм», зміст якого розкривається Указом Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо розвитку агроекотуризму в Республіці Білорусь» від 2 червня 2006 р. № 372 [2].

На сучасному етапі усі національні організації сільського туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського і сільського туризму (European Federation for Farm and Village Tourism) або скорочено «EuroGites» [3].

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні пов'язаний зі створенням

у 1996 році Спільки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні як громадської неприбуткової організації

Під «сільським зеленим туризмом» у контексті статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» [4] слід розуміти специфічну форму послуг, що надаються по забезпеченню відпочинку в приватних господарствах в сільській місцевості з використанням майна та трудових ресурсів членів особистого селянського підсобного господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону.

Потенціал сільського зеленого туризму в Україні недооцінюють, немає достатньої підтримки зі сторони влади, відсутня відпрацьована політика відносно цієї області в регіонах. Хоча саме правова забезпеченість розвитку сільського туризму сприятиме вирішенню основних проблем села.

До основних міжнародних документів рекомендаційного характеру, що регулюють правові питання, в тому числі й сільського туризму, відносяться: Манільська декларація по світовому туризму (1980); Гаазька декларація по туризму (1989); рішення Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992); Хартія туризму і Кодекс туриста, прийняті 6-ю сесією Генеральної асамблеї ЮНВТО (1985); Директива ЄС щодо якості туристичних послуг та турпродукту в європейських країнах (1993), Осакська декларація Тисячоліття (2001); рішення і рекомендації ЮНВТО.

Сьогодні відсутній окремий законодавчий акт, присвячений сільському туризму, тому визначати правове поле зайняття цим видом діяльності можна лише шляхом здійснення комплексного аналізу українського законодавства.

Серед нормативно-правових актів, які містять норми, присвячені розвитку сільського туризму в Україні, можна назвати: Закони України «Про особисте селянське господарство», «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР (ст.4 та 6), «Про зайнятість населен-

ня» від 05 липня 2012 р. № 5067-VI (п.7 ст.16); Укази Президента України «Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р.» від 10 серпня 1999 р. № 973 (Розділ 3); «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» від 20 грудня 2000 р. № 1356; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) від 15 березня 2006 р. № 297 (пп.3 і7), «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007р. № 1158; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 рр.» від 3 липня 2006 р. № 373-р; наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року» від 18 січня 2013 р. № 24.

Разом з тим правове регулювання діяльності на ринку сільського зеленого туризму підпадає під юрисдикцію двох відомств: Міністерства аграрної політики України та Державного агентства України з туризму та курортів.

Проте практична реалізація державної політики в сфері підтримки сільського туризму носить сьогодні, як і упродовж багатьох попередніх років, переважно декларативний характер, а державне цільове фінансування розвитку сільського туризму як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні практично відсутнє. Наразі у бюджеті України на 2014 р. коштів на розвиток сільського туризму не передбачено. До сьогоднішнього дня так і не прийняті законопроекти «Про сільський та сільський зелений туризм» [5], хоча Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства і харчової промисловості України» від 6 квітня 2009 року № 1240-VI назву даного законопроекту зу-

стрічаємо в п.2.3 «Прискорити внесення на розгляд Верховної Ради України таких проектів законів України». У Верховну Раду також внесено для розгляду законопроекти про внесення змін до Закону «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму (реєстр. № 2530а від 04 липня 2013) та про внесення змін до Податкового кодексу щодо оподаткування наданих послуг у сфері зеленого туризму (реєстр. № 2529а від 04 липня 2013).

Розвиток сільського туризму в Україні підтримують також спеціальні Європейські програми TACIS, Міжнародний фонд «Відродження», фонд «Євразія», Європейська федерація сільського туризму «Єврожітс», ПРІК ПРООН та інші. Також в листопаді 2013 року відбулося засідання круглого столу «Сільський туризм – важливий чинник сільського розвитку», в залі засідань Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму.

Сьогодні, визначаючи правовий статус сільського туризму, спираючись на діюче законодавство України, можемо констатувати наступне: надавати послуги у сфері сільського зеленого туризму можуть сільські родини, фермери, лісники, приватні підприємці, які мають садиби, облаштовані всіма зручностями, а сільський зелений туризм розглядається як одна із послуг, що може надаватися в рамках господарської діяльності особистих селянських господарств. Тому вирішення комплексу організаційно-правових питань щодо розвитку сільського зеленого туризму необхідно розглядати через призму правового становища особистих селянських господарств, юридична природа яких визначена Законом України «Про особисте селянське господарство». Передусім, закон визначає особисте селянське господарство як вид господарської (не підприємницької) діяльності, яка здійснюється з метою надання послуг з використанням майна ОСГ у сфері сільського зеленого туризму.

Отже, сільський зелений туризм є законним видом діяльності і, говорячи про нього, йдеться про вид діяльності у сфері індивідуального, а не колективного проживання (розміщення) туристів. В такому випадку законодавство України прямо встановлює, що сільський зелений туризм як вид діяльності не потребує реєстрації фізичної особи як підприємця. Окремою формою підтримки в багатьох місцевих програмах визнано надання державною службою зайнятості дотацій безробітним, які підтвердили намір започаткувати власну справу в сфері сільського туризму і згідні зареєструватися як приватні підприємці.

Власник садиби може сплачувати внески на своє пенсійне та соціальне страхування добровільно, може найняти працівника, якщо це буде необхідно. Трудові договори між власником садиби, який не зареєструвався як підприємець, та працівниками укладаються тільки письмово і підлягають реєстрації протягом одного тижня у місцевому органі служби зайнятості за місцем проживання працівника (стаття 24-1 Кодексу законів про працю).

З 2007 року не передбачається на законодавчому рівні і ліцензування послуг сільського туризму, про що чітко вказують норми Закону України «Про туризм» та «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. № 1775. Що ж до сертифікації послуг, то обов'язкові вимоги законодавство не декларує. Власник садиби може звернутися із заявкою про надання категорії своїй садибі як туристичного об'єкта добровільно, якщо це потрібно для задоволення запитів туристів. Але це його право, а не обов'язок (стаття 19 Закону України «Про туризм»).

Залишається неврегульованим і порядок оподаткування доходів від послуг сільського туризму, оскільки вони не обмежуються лише орендою житлових приміщень. Законодавство зобов'язує своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату; у визначе-

ний законодавством строк органу відповідної податкової служби подавати декларацію за встановленою формою про дохід, отриманий від надання відповідних послуг, дотримуватися діючих нормативів щодо якості продукції, санітарних, екологічних та інших вимог відповідно до законодавства; надавати сільським, селищним, міським радам необхідні дані щодо їх обліку. (ст. 7 Закону України «Про Особисте селянське господарство»).

Головним фактором гальмування розвитку сільського зеленого туризму в Україні є нормативно-правова база. Її мало назвати недосконалою, доцільніше – остаточно не сформованою. Умовно фактори, які гальмують розвиток сільського туризму, умовно можна розділити на дві групи: системні, які є характерними для всіх сільських регіонів країни, та специфічні, які є характерними для конкретного регіону.

До системних факторів відносяться: відсутність нормативно-правової бази, яка регламентує розвиток сільського туризму, особливо в частині використання земель сільськогосподарського призначення, оподаткування, інвестиційного розвитку аграрних комплексів; відсутність умов для розміщення туристів; незадовільний стан об'єктів туристичної інфраструктури (дороги, зокрема); незадовільний стан щодо забезпечення безпеки туристів (відсутність автомобілів швидкої допомоги, пожежних машин).

До специфічних факторів можна віднести відсутність: економічної підтримки сільських жителів, які надають послуги в сфері сільського туризму; інтегративної системи інформування потенційних туристів про можливість відпочинку в сільській місцевості; системи підтримки на рівні місцевої (сільської) освіти сільських жителів; культурних заходів, які б заохочували туристів; регіональних та місцевих програм розвитку сільського туризму і підтримки звичаїв, промислів та ремесел, культурно-масових заходів, які б зацікавили туристів та ін.

Для того, щоб сільський зелений туризм, як один із компонентів комплексного розвитку сільських територій і сільської інфраструктури, розглядали не лише теоретично, але й відчули на собі жителі сільських територій, зокрема, необхідно здійснити окремі правові кроки, серед яких першочерговими мають стати: формування та удосконалення нормативно-правової бази в частині подолання деформацій аграрної сфери, зокрема, на підтримку селянських господарств, модернізацію малотоварного сільськогосподарського виробництва, диверсифікацію діяльності і доходів сільських домогосподарств; складання та прийняття Концепції розвитку сільського туризму по окремих районах; правове визначення термінів (зелений сільський туризм, сільська садиба, сільський господар тощо) визначити цілий ряд умов, які б визначали дозвіл чи заборону на надання туристичних послуг, зокрема такі: санітарні умови, вимоги до приміщення, пожежна безпека; сертифікація екологічно чистих продуктів, а також правовий статус місць розташування (будь-яке місце розміщення повинно бути класифіковане, щоб кожен турист розумів, яка якість місця розташування та продукції йому пропонується); внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо уточнення змісту поняття «послуги у сфері сільського зеленого туризму», зайнятості членів особистих селянських господарств у даній сфері; розробити та юридично закріпити ефективно правове поле щодо оподаткування шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України; призначити куратора в системі державного регулювання в сфері сільського зеленого туризму, який би узгоджено співпрацював з Міністерством аграрної політики та продовольства; запровадити навчальні програми для підвищення кваліфікаційного рівня людей з вищою освітою, причетних до розвитку сільського зеленого туризму; створення сприятливих умов для інвестування шляхом удосконалення

оподаткування в рамках повноважень органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в результаті перегляду нормативно правових актів, направлених на впорядкування ставок місцевих податків і зборів, вартості патентів, орендної плати, стимулюючих створення нових робочих місць в сільській місцевості; створення відповідної інфраструктури (будівництво, реставрація об'єктів села, інженерна і дорожня інфраструктура); забезпечити пільгове кредитування, субсидування; проведення заходів для реклами, популяризації сільського туризму; збереження і відродження історико-культурної спадщини (традицій, звичаїв, сільських ремесел, пам'яток природи, історії релігії, культури); мінімізація антропогенного впливу сільського туризму на стан навколишнього природного середовища, природних ресурсів і стан здоров'я населення; надання організаційно-методичної допомоги головам сільських рад, суб'єктам сільського зеленого туризму щодо організації діяльності у цій сфері; сприяння власникам особистих селянських господарств, які займаються наданням послуг у сфері сільського зеленого туризму, участі у міжнародних та обласних виставках-ярмарках з сільського зеленого туризму.

Необхідність формування правової основи для сільського туризму очевидна, адже вказані правові прогалини не дозволяють розвиватись цьому перспективному різновиду діяльності, а отже, зашкоджують розвитку сільських територій загалом.

Ключові слова: сільський туризм, агротуризм, послуги у сфері сільського туризму.

У статті здійснено аналіз сучасного стану правового забезпечення сільського туризму в контексті сталого розвитку сільських територій. Виявлено необхідність формування правової основи для сільського туризму.

В статье проанализировано современное состояние правового обеспечения сельского туризма в

контексте устойчивого развития сельских территорий. Выявлена необходимость формирования правовой основы для сельского туризма.

The article analyzes the current state of legal support of rural tourism in the context of sustainable development of rural areas. Identified the need to create a legal framework for rural tourism.

Література

1. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

2. Указ Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо розвитку агроекотуризму в Республіці Білорусь» від 2 червня 2006 р. № 372 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/main>.

3. Европейская федерация сельского зеленого туризма «EUROGITES». [Электронный ресурс]: офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.eurogites.org> —01.12.2012.

4. Закон України «Про особисте селянське господарство» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 29. – ст. 232.

5. Проект закону України «Про сільський та сільський зелений туризм», внесенний народним депутатом Кафарським В.І. Реєстраційний № 4299 від 23 жовтня 2003 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

УДК 349.41

В. Шевченко,

здобувач кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**СВОБОДА ВИБОРУ КОНТРАГЕНТА
ЗА ДОГОВОРОМ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ**

Одним із принципів ринкової економіки, до якої намагається перейти Україна, є вільний ринок, зокрема, свобода контрагентів за договором вільно вибирати тих, з ким їм укласти договір. Тому чимало уваги приділяється такому прояву принципу свободи договору, як свободі вибору контрагента за договором.

Актуальність наукового дослідження зумовлена тим, що принцип свободи договору у земельному праві характеризується відмінним від цивільного права підходом до регулювання. Так, якщо за загальним правилом, прийнявши рішення відчужити певне майно чи передати його у користування, власник майна вправі обрати особу, із якою йому краще укласти договір, то земельні правовідносини мають певні особливості, зокрема формалізований підхід законодавця до регулювання договір-

них земельних відносин. Актуальність теми також зумовлена тим, що доктриною права в достатній мірі досліджено лише принцип свободи договору у цивільному праві, однак не розглянуто питання його реалізації у земельному праві.

Метою статті є дослідження такого прояву принципу свободи договору, як свобода вибору контрагента за договором, його практичної реалізації та особливостей у земельному праві.

Вступаючи у договірні відносини, зокрема при виборі особи, з якою є намір укласти договір, власник майна зазвичай керується особистими переконаннями та такими якостями контрагента, як надійність, платоспроможність, репутація тощо. При цьому власник майна на свій розсуд може вирішувати, чи варто укладати йому договір із конкретною особою, чи вибрати іншого

